БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндөвилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 88 (4053) | 1958 ч. май 5, понедельник | Өртээ 20 коп.

СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ ХҮНҮ

Дөртен алды чылдар мурнунда, 1912 чылдың май 5-те ажылчыннарның хүн бүрүде үнер солуну «Правданың» баштайгы номери үнген. «Правда» солун ыныгаарда Петербургтуң ажылчыннарының инициативазы-биле болгаш оларның боттарының хөрөнгизи-биле үнүп әгелээн. Аңаа холбаштыр Владимир Ильич Ленинниң чугаалааны: «Ажылчыннарның хүн бүрүдеги солунун үндүргеш, Петербургтуң ажылчыннары улуг—төөгүлүг керекти кылган деп хөөрем чокка чугаалап болур». «Правданың» тыптып келгени чаа хевирлиг парлалганың — әзулуг улусчу парлалганың, ажылчы чоннар-биле үзүлбес харылзаалыг парлалганың төрүттүүгени болган. Ынчангаш «Правданың» төрүттүнген хүнүн—Май 5-ти бистиң чуртувуста совет парлалганың хүнү кылдыр чыл бүрүде демдеглеп турар.

Солун, журнал, ном ам совет кижи бүрүзүнүң амыдыралында быжыы-биле сиңнигин кирген. Совет кижилер парлалганы боттарының өөнүү болгаш сүмелекчизи, сорук күзелиниң илередикчизи, Коммунистиг партияның сөзүн массаларга хүн бүрүде чедирип турар күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар. Миллион-миллион кижилер солуннарның болгаш журналдарның редакциялары-биле үргүлүү харылзажып, оларның ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының чедишкиннериниң дугайын солуннарга үргүлүү бижип, боттарының дуржулгазын солчуп, четпестерни дидими-биле шүгүмүлеп турар.

Совет парлалганың күжү — массаларга өөн даяныш турарында. Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериң улуг армиязы болза бистиң чуртувуста парлалганың әзулуг улусчу, массалыг болуп турарын херечилеп турар. Совет парлалганың ажылдакчыларының сорулгазы болза, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң хүрөөлеңин улам калбартып, боттарының сорулгазын күүседирде оларга дузалап, оларның ажыл чорудулгазын шыны-биле углап башкарары болур.

Марксизм-ленинизмниң улам тиилеп турар идеяларын бодунуң ажыл-чорудулганында күүсүлгеп болгаш совет парлалганың ажылчыннарының, массаларны кижизидериниң күчүлүг чепсээ, коммунистиг тургузуушкуннуң организакчы күжү болу берген. Ажылчын солуннарның четкизи-биле бүгү Россия шыва алдынган турар үе келир деп В. И. Ленин чугаалаан. Улуг баштыңчының ол үзүлү бистиң чуртувуста шагда-ла боттанган. Ам Совет Эвилелинде 7540 хире солуннар үнүп турар. Ол солуннар ССРЭ-ниң улустарының 600 дылдарында, ооң иштинде шаанда үжүк бижии безин чок чоруан улустарның дылдарында үнүп турар. Совет Эвилелинде солуннарның бир катап үнер тиражы 1913 чыл-биле деңнээрге барык-ла 17,5 катап өскен. Түгле «Правданың» тиражы безин 5.650 мүң кезек, азы Россияга 1913 чылда үнүп турган бүгү солуннарның тиражындан ажыг турар.

Бистиң чуртувустуң дөрт чурттакчызының бирээзи-ле кайы-бир солунну чагыдып алган номчуп турар чорук—Совет Эвилелинде культура революциязының улуг тиилелгезин тодаргай херечилеп турар.

Ооң аңгыда бисте 650 чыгыы журналдар 56 дылдарда 326 миллион экземпляр тиражтыг үнүп турар. ССРЭ-де номнарны 122 дылдарда парлап турар болгаш чылда 1,5 миллиард кезек номнарны парлап үндүрер сорулга салдынган.

Совет Эвилелинде хөй-хөй улустар түгле Совет әрге-чагырганың үезинде үжүк бижиктиг болуп, боттарының төрөөн дылдарынга солуннарны, журналдарны, номнарны номчуур арганыг болган. Ооң иштинде тыва улус болуның төрөөн дылынга марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, бүгү делегейниң болгаш Совет Эвилелиниң улустарының чечен чогаалын номчуп турар апарган чорукту дедеглээрге дыка өөрүнчүг. Бистиң области солун парлалганың хөгжүлдези, ооң номчукчуларының чыл бүрүде өзүп турары—тыва улустуң культураже канчара-даа аажок сундугуушкунун херечилеп турар.

Улуг Ленин солунну коллективтиг пропагандист, коллективтиг агитатор болгаш коллективтиг организакчы деп адаан. Ол ленинчи тодарадылгада бистиң парлалгаавыстың кол сорулгалары илереттинген. СЭКП-ниң XX съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү совет улус улуг сорук кириишкин-биле демисежип турар үеде парлалганың организакчы болгаш кижизидикчи ролю дыка улуг. Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларының чалбыштыг пропагандизи болуру, ол сорулгаларны күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының дайынчы организакчызы болуру, улустуң инициативазы-биле төрүттүнүп турар чаа, мурнакчы шимчээшкинивисти моондактаар бүгү үүлдер-биле кам-хайыра чок демиселчи болуру—совет парлалганың хүндүлүг хүлээлгези ол.

Совет кижилер коммунистиг тургузуушкунда әзулуг маадырлыг чоруктарны хүн бүрүде, шак бүрүзүнде кылып турар. Бистиң солуннарывыстың сорулгазы — улус ажыл-агыйында бар курлавырларны илередири, массаларда мөөнеттинген дуржулганы өөренип, ону нептередири болур. Бо талазы-биле бистиң областың солуннары ам-даа четпес ажылдап турар деп чүвени миннир херек. Солуннар болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш идепкейлиг демиселчилер болур ужурлуг. Парлалгага шүгүмчүлелдиң чидиг чепсээн дидими-биле ажыглап, кызымаккай илередир херек.

Көдээ ажыл-агыйда часкы хову ажылдары калбарып турары-биле холбаштыр солуннарның организакчы, оперативтиг чоруун күштелдирери улуу-биле негеттинген. Төрөөн коммунистиг партияның болгаш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының, әртемниң, техниканың, культураның хөгжүлдезинде кайгамчык чедишкиннерни чедип алган. Чоннуң кижи бүрүзүнге оналаштыр продукция бүдүрер талаптыг сырый каттышкан Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының, әртемниң, техниканың, культураның хөгжүлдезинде кайгамчык чедишкиннерни чедип алган. Чоннуң кижи бүрүзүнге оналаштыр продукция бүдүрер талаптыг сырый каттышкан Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының, э

КАРЛ МАРКСТЫҢ ТӨРУТТУНГЕНИНДЕН БЭЭР 140 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

Коммунизм идеяларының улуг үндезилекчизи

ЭРТЕМНИҢ ӨГБЕЗИ

(К. Марксты хоорунге Ф. Энгельстиң чугаазы)

Март 14-те, дүште үш шакка он беш минута четпээн турда, амгы үениң бодакчыларының иштинден эн-не улуг бодакчы бодавастай берди. Ону үүгле ийи минута чаасканындырын каапкан чүве, оон өрээлче кире бээривиске, чымчак сандайында ол ыржым-шөлээн—ынчалза-даа мөнгези-биле удуй берген болду.

Европаның болгаш Американың демисежип турар пролетариадынга, төөгү эртеминге ол кижиниң мөчээни — хемчээл четпес когарал болур. Бо өндүр улуг кижиниң мөчээниниң соонда оон делегейге чоктанчыы эн чоокку үеде билдингир апаар.

Амылыг делегейниң хөгжүлдезиниң дүрүмүн Дарвинчиң ажытканы-биле бир дөмей, кижи төрелгетениң төөгүзүнүн хөгжүлдезиниң дүрүмүн Маркс ажыткан, чүл дээрге,—политика-биле, эртем-биле, уран-чүүл-биле, шажын-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле холбажып ажылдаар аргалыг болурунуң мурнунда кижилер бирги ээлчегде аъштанып-чемненир, чурттаргы бажыңныг болгаш идик-хептиг болур ужурлуг деп; ындыг болганда, амыдыралга шуут холбашкан материалдыг эт-хөреңгини бүдүрери болгаш оон уламындан улустуң азы үениң экономиктиг хөгжүлдезиниң чогуур чада бүрүзү болза, күрүне албан черлери, эрге-чурумнуң үзел-бодалдары, уран-чүүл болгаш харын-даа шажын талазы-биле бодалдары безин оортан хөгжүүр ындыг үндезинии тургузуп турар база оон ужурундан ол үндезинни ёзугаар ол чүүлдер,—мынчага чедир турганы дег эвези-биле тайылбырлаттынган турар ужурлуг деп, өөлгү үеге чедир-ле идеологтуг онза чүүлдер-биле чажыртынган турган бо бөлүүн барымдааны Маркс ажыткан.

Ынчалза-даа ол эвээш. Маркс болза, амгы үедеги бүдүрүлгениң капиталистиг аргазының болгаш оон төрүттүргени буржуаз иитилелдиң шимчээшкининиң онза дүрүмүн база ажыткан. Немелде үнени ажытканыбиле бо талага тодаргай байдал дораан тургустунуп келген, ынчаарга буржуаз экономистернин-даа, социалистиг критиктернин-даа моон мурнундагы бүгү шинчилелдери карарыгга азыышкыннар болуп турган.

Ындыг ийи ажыдыышкын чаңгыс амыдыралга четчир ийик. Чаңгыс ындыг ажыдыышкынны безин кылыпкан кижи аас-кежиктиг болур ужурлуг. Ынчаарга Маркс болза, бодунуң шинчилеп турган адыр бүрүзүнге, — математика талазы-биле безин, — тускай ажыдыышкыннарны кылып турган,—а ындыг адырлар эвээш эвес турган болгаш оларның чаңгызындаа ол эрегкейи-биле кылбайн турган.

Эртемниң ол өгбези ындыг чораан. Ынчалза-даа ол аңаа ыракта-ла кол үүл эвес. Маркска эртем төөгү талазы-биле шимчедикчи, революсчу күш болуп турган. Практикага ажыглаарын баш удур көөр безин аргажок болуп турар кандыг-даа теоретиктиг эртем талазы-биле чаа ажыдыышкын бүрүзү аңаа кайы-даа хире амыдыралчы өөрүшкүүнү чедирген болза,— үлетпүрге, черле төөгү хөгжүлдезиниге революсчу саңдларны доп-дораан көргүзүп турар ажыдыышкын дугайында болганда, оон өөрүшкүзү мырыңай өске турган. Чижээлээрге, электри талазы-биле ажыдыышкыннарның хөгжүлдезин болгаш өөлгү үеде Марсель Депрениң ажыдыышкыннарын бүгү-ле талазы-биле ол хайгаарап турган.

Чүге дээрге Маркс хамыктың мурнунда революсчу кижи чораан. Капиталистиг иитилелди болгаш оон тургусканы күрүне албан черлерин дүжүреринге ол-бо арга-биле киржири, бодунуң байдалының болгаш хереглелдериниң дугайында медерелди, бодунуң хосталырының негелдериниң дугайында медерелди аңаа сиңирип бергени бо үедегиниң пролетариадын хостаарының херээнге киржири,—Маркстың херек кырында амыдыралчы салым-чаяаны бо турган. Демисел дээрге оон чаңгаар хереэ турган. Ынчангаш, ол болза, эвээштериң ынчаар демисежири дег ындыг хайныышкынны-биле, чүткүлдүү-биле, чедиишкинни-биле демисежип чораан. 1842 чылдың бирги «Рейн солуну»..., 1847 чылдың «Немец-брюссель солуну», 1848—1849 чылдарның «Чаа Рейн солуну», 1852—1861 чылдарның «Нью-йорк индири» болгаш оон кырынга хөй-хөй санныг дайынны дөптөлөр, Парижке, Брюссельге болгаш Лондонга организацияларга ажылдар, адактың сөөлүнде ол бүгүнүн дээди чадазы Ажылчыннарның Улуг Бүгү-делегей Эштелгезиниң тыптып келгени,—бо бүгү болза, ол кижи оон өске чүү-даа чогаатпаан-даа турган дийик, ону чогаадып турган кижи чоргаарланып болур ёзулуг херек болуп турган.

Марксты моон мурнунда кымдан артык көрбес болгаш ону кымдан артык нүүлдээр чораанының ужуру ында. Хаанныг-даа, республиканчы-даа чазактар—ону шөлүп турган, эң каргыс-даа, хөлүн эртир демократчы-даа буржуйлар—ону нүүлдеп болгаш каргап шоонайнчып турганнар. Маркс аңаа кичээнгей-даа салбайн, чүгле эң чугула болу бергенде аңаа харылавышаан, ол бүгүнү пок дег кылдыр көрүп, ширбип чораан. Ол өлзе-даа, Сибирьниң уургайларындан Калифорнияга чедир бүгү Европада болгаш Америкада оон миллион-миллион эш-өөрлери ону хүндүлеп, аңаа ынакшып, ыглап турган, ынчангаш: оон дайыннары хөй болуп болур турган, ынчалза-даа оон хуузунда чаңгыс-даа дайыны кайын турган боор деп дидими-биле чугаалап болур мен.

Оон ады болгаш хереэ чүс-чүс чылдарда чурттаар.

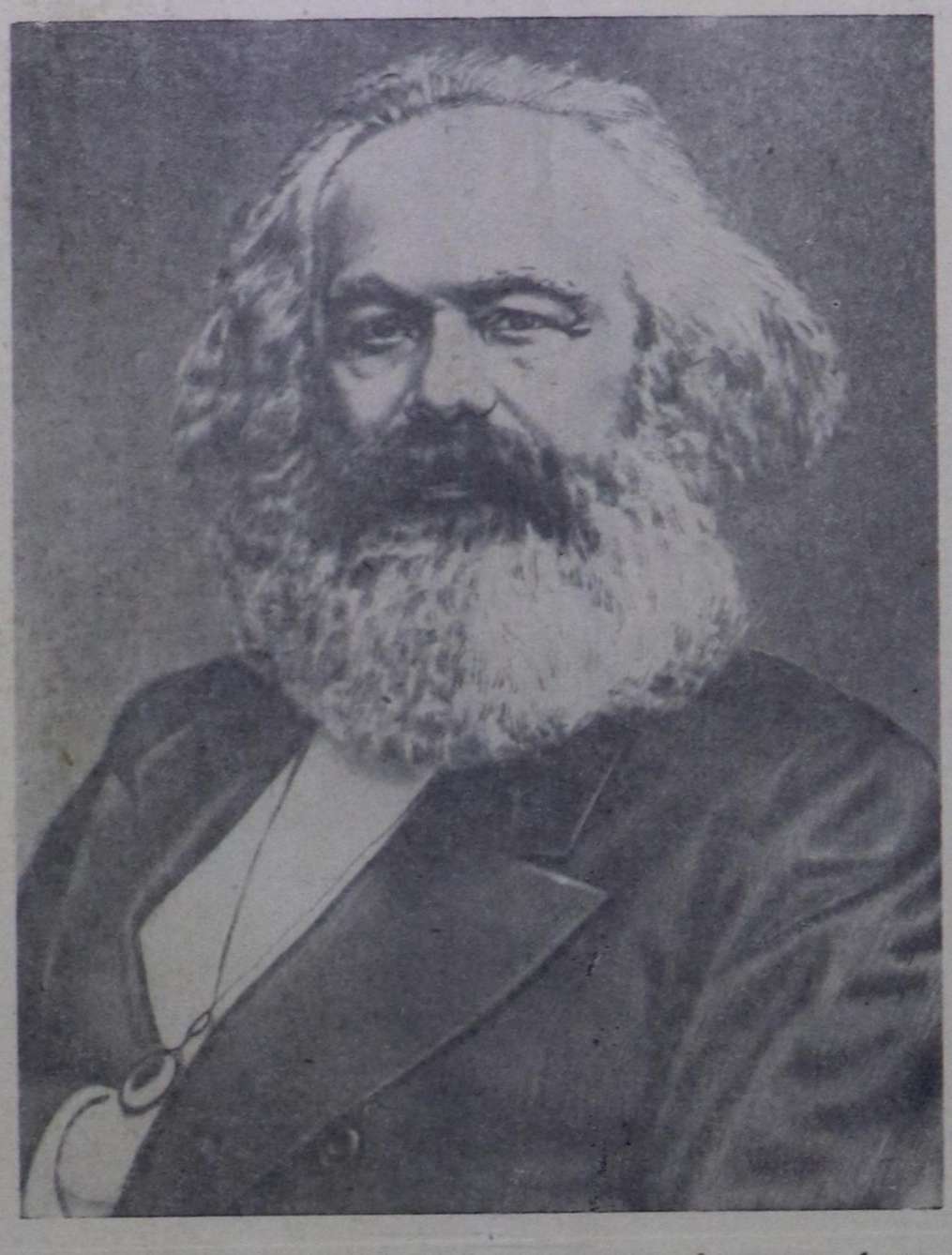

...Мээң дугайымда чүл дээрге, амгы иитилелде аңгыларның туруп турарын мени ажыткан дээри мээң ачы-хавыяам эвес, боттарының аразында оларның демиселин мени ажыткан дээри мээң ачы-хавыяам эвес-тир. Буржуаз төөгүчүлер мээң ырак мурнумда-ла аңгыларның ол демиселиниң төөгүлүг хөгжүлдезин, а буржуаз экономистер—аңгыларның экономиктиг анатомиязын тайылбырлап турганнар болгай. Мээң кылганым чаа үүлдер болза, дараазында үүлдериниң бүзүредилгези болган. 1) аңгыларның туруп турары бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң үүгле төөгүлүг тодаргай үе-чадалары-биле холбаалыг, 2) аңгы демисели пролетариаттың диктатуразынга ыяавыла чедире бээр, 3) ол диктатура боду болза кандыг-даа аңгыларны узуткаарынче болгаш аңгылар чок иитилелче үүгле шилчиишкин болуп турар...

(Карл МАРКС).

КАРЛ МАРКС

(В. И. Ленинниң чүүлүнден)

Маркс Карл чаа сан-биле 1818 чылдың май 5-те Трир хоорайга (Рейн чаныныҢ Пруссиязынга) төрүттүнген. Оон адазы 1824 чылда католик хүрээниң удурланыкчыларының чүдүлгезин хүлээп алган адвокат, еврей кижи. Өг-бүлези бай-шыдалдыг, культурлуг, ындыг-даа болза революсчу эвес турган. Маркс Трирге гимназия дооскаш, баштай Боннга, оон соонда Берлинге университетке кирген, юридиктиг эртемнерни, ындыг болза-даа нургулайында төөгүнү болгаш философияны өөренип турган...

Маркс студент чорааш-ла дүгдешкени, чаш шаандагы өөнүү Дженна Фон Вестфаленни 1843 чылда Крейцнахка кадайланып алган. Оон кадайы пресс реаксылыг дворян өг-бүлеге хамааржып турган. Оон улуг акызы эн-не реаксылыг үелериниҢ бирээзинде, 1850—1858 чылдарда, Пруссияга иштики херектер министри турган. 1843 чылдың күзүнүнде Маркс Арнольд Руге-биле кады (1802—1880; чөөн үзелдиг гегельчи, 1825—1830 чылдарда кара бажыңга чыткан, 1848 чылдың соонда эмигрант); 1866—1870 чылдарның соонда бисмаркчы) даштыкыта радикал журнал үидүрер дээш, Парижке чеде берген. Ол журналдың үүгле «Немец-Француз чылдын үнер» деп бирги ному үнген. Ол журнал болза Германияга чажыт тарадыганың бергезинден болгаш Руге-биле маргылдаларның ужурундан үнмейн барган. Ол журналга болувун үүлдеринге Маркс «бүгү туруп турар үүлдерниң кам-хайыра чок шүүмчүлелин» болгаш ылангыя «чепсектиң шүүмчүлелин» чарлап, массаларже болгаш пролетариатче кыйгы салып, мырыңай революсчу болу берген.

1844 чылдың сентябрьда, оон бээр-ле Маркстың эн чоок өөнүү апарган Фридрих Энгельс элээн каш хүннер иштинде Парижке чедип келген. Олар ийилээ Парижтиң революсчу бөлүктериниҢ ынчаардагы хайнып турган амыдыралынга эн-не изии-биле киришкен (Маркстың бодунуң 1847 чылдагы «Философияның ядамыынга» шиитпирлии-биле чарылганы Прудонның өөредии онза ужур-дузалыг болган) болгаш биче буржуазчы социализмниҢ яныы-бүрү өөредиглеринге удур чидии-биле демисешпишаан, революстүг пролетаржы социализмниҢ азы коммунизмниҢ (марксизмниҢ) теориязын болгаш тактиказын ажылдап кылганнар. Айыылдыг революсчу кылдыр көргеш, прусс чазактың негээнин ёзугаар 1845 чылда Маркс Парижче шөлүттүрүпкен. Брюссельче көже берген. 1847 чылдың чазынында Маркс биле Энгельс чажыт пропагандист иитилелге: «КоммунистерниҢ Эвилелинге» чоокшулааннар, ол ЭвилелдиҢ II съездизинге (1847 ч. ноябрьда Лондонга) шылгарангай киржилгелиг болганнар, ынчангаш 1848 чылдың февральда үнген «Коммунистиг партияның Манифези» деп алдарлыг номну ол съездиниҢ даалгазын ёзугаар чогаатканнар. Ол чогаалда болза өртемчейни билип алырының чаа шинчилелгези, социал амыдыралдың талазын база хаара тудуп турар алыс шынчы материализм, хөгжүлде дугайында эн-не бүгү талалыг болгаш ханы өөредиг болур диалектика, аңгы демиселиниҢ болгаш чаа, коммунистиг иитилелдиҢ тургузукчузу пролетариаттың бүгү делегейге төөгүлүг революсчу ролюнуҢ теориязы гениалдыг тодаргай, чырыткыландыр бижиттинген.

1848 чылда, февраль революциязы өөскүй бээрге, Маркс Бельгиядан шөлүттүрүпкен. Ол база катап Парижке, а оон март революциязының соонда Германияга, тодаргайлаарга Кельнге чеде берген. Аңаа 1848 чылдың июнь 1-де 1849 чылдың май 19-ка чедир «Чаа Рейн солуну» үнүп турган: оон кол редактору Маркс турган. Чаа теория болза делегейниҢ бүгү чурттарының бүгү пролетаржы болгаш демократтыг шимчээшкиннериниҢ оны сөөлүнде кээп шынзытканы ышкаш, 1848—1849 чылдарның революсчу болуушкуннарының чорудулгазы-биле чырыткыландыр бадыткатынган. Тиилээн контрреволюция Маркстың баштай судка берген (1849 чылдың февраль 9-та апарган), а оон соонда Германиядан шөлүпкен (1849 чылдың май 16). Маркс баштай Парижче чорупкан, 1849 чылдың июнь 13-түн чыскаалының соонда оон база шөлүдүпкен болгаш Лондонче чоруй барган, аңаа мырыңай мөчүүже чедир чурттаан...

50 чылдарның төнчүзүнде болгаш 60 чылдарда демократтыг шимчээшкиннериҢ идепкейжиишкининиҢ үези Марксты практиктиг ажылчорудулгаже база катап кыйгырган. 1864 чылда (сентябрь 28) «Ажылчыннарның Бүгү делегей эштелгези» алдарлыг I Интернационал Лондонга үндезилеттинген. Маркс болза ол иитилелдиҢ сорук киирикчизи, оон бирги «Кыйгырыының» болгаш хөй-хөй резолюцияларының, медегледелериниҢ, угуулгаларының автору турган. Яныы-бүрү чурттарның ажылчын шимчээшкинин каттыштырбышаан, Маркстың мурнунда тургулаан пролетаржы эвес социализмниҢ яныы-бүрү хевирлерин (Мадзини, Прудон, Бакунин, англи либералдыг тред-юнионизм, Германияда барымын үзелче лассальянчы чайгаашкын болгаш оон-даа өске ол ышкаштар) дем каттыжылгалыг ажыл-чорудулганың уунче шиглээрни оралдашпышаан, ол бүгү-ле хоорук бөлүктериҢ болгаш бүгү чурттарга ажылчын аңгының пролетаржы демиселиниҢ чаңгыс аай тактиказын Маркс дарганнап өстүрүп турган. Маркстың ындыг ханы, чазыг чок, чайыныанчак болгаш боттуг, революсчу үнелээни Париж Коммунаазы дүшкениниҢ соонда (1871) («Франция хамааты дайын» 1871) база Интернационалды бакунистернин сандаратканының соонда Европага Интернационалдың турар аргазы чок апарган. Интернационалдың Гаагага болган конгрезиниҢ соонда (1872) Маркс Интернационалдың Кол чөвүлелин Нью-Йоркче көжүрүп чоруткан. I Интернационал болза делегейниҢ бүгү чурттарынга ажылчын шимчээшкининиҢ хемчээл чок улам улуг өзүлдезиниҢ үезинге, чогум-на оон калбартыр өзериниҢ, тус-тус национал күрүнелериниҢ баазазынга массалыг социалистиг ажылчын партияларны тургузарының үезинге орнун дүжүп бергеш, бодунуҢ төөгүлүг ролюн дооскан.

Ажылчын аңгының улуг баштыңчызы

КоммунизмниҢ улуг үндезилекчизи, ажылчын аңгының шылгарангай баштыңчызы болгаш башкызы Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 140 чыл оюн бүгү делегейниҢ ажылчы чоннары бөгүн демдеглеп турар.

Маркс 1818 чылда Германияның Трир деп хоорайынга төрүттүнген. Бичии аныяанда-ла бодунуҢ чажыттарының аразындан ажылдап билир талазы-биле оон шылгарангайы илереп турган, хөй үүлдерни номчуп, помещиктерниҢ, хаанның болгаш дүжүметтёрниҢ, ынчаарда хөгжүп турган буржуазияның дарлалының адаанга човуурдап турган чоннуҢ кадыг-берге салымының дугайын ханызы-биле бодап чораан. Маркс чонга ханызы-биле ынакшып, революцияга ханызы-биле бүзүреп, ажылчы чоннарның хосталгазы болгаш ааскежии дээш демиселчи апарган. Эрге-чагырганың дүрүм чок каржы чоруун сойгалап турган «Рейн солуунун» чээрби дөрт харлыг аныяанда-ла баштап турган.

Болуп турган хамык байдалды кичээнгейлиг көрбүшаан, ажылчыннар бөлгүмнериниҢ хуралдарынга олурушпушаан, Маркс болза, ажылчы чоннарны ёзулуг хостаарынга хаан-биле помещиктерни дүжүр октаары четпес, а бүгү буржуаз тургузугну узуткаар, ол болза каш борбак революсчуларга эвес, чүгле бүгү ажылчын аңгыта шыдаттынар деп чүвени билген. КапитализмниҢ бүдүжүн оон мурнунда турган кижилерден Маркс эң мурнай болгаш ханызы-биле билген, пролетариаттың төөгүлүг сорулга хүлээлгезин ажыткан, сырый каттыжарының болгаш бодунуҢ хүрээленин организастаарының оруун ажылчыннарга эң баштай айтып берген. 1847 чылдың төнчүзүнде—1848 чылдың эгезинде бодунуҢ өөнүү Фридрих Энгельс биле бижээни алдарлыг «Коммунистиг партияның Манифезинге» ол бодалды Маркс чугаалаан. «Чаа үзел-бодал өөредигни, социал-амыдыралдың талаларын база хаара тудуп турар турыштуг материализмни, хөгжүдениҢ дугайында эн-не бүгү талалыг болгаш ханы өөредилге болур диалектиканы, аңгы демиселиниҢ теориязын болгаш чаа, коммунистиг иитилелдиҢ тургузукчузу пролетариаттың бүгү делегейге төөгүлүг революстуг ролюн коммунизмниҢ ол программыг документизинде гениалдыг тодаргай болгаш чидиг өскү кылдыр көргүскен» деп В. И. Ленин чугаалаан. МанифестиҢ төнчүзүнде «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!» деп кыйгырыг болза, пролетаржы интернационализмниҢ улуг принцибин көргүскен.

Ажылчын аңгының партиязының эге үези болган бүгү делегейниҢ бирги коммунистиг пролетаржы организациязы болур Коммунистер Эвилелин Маркс мурнакчы ажылчыннар-биле кады үндезилеп тургускан. Германияга, Франция болгаш Италияга хыптын үнген 1848—1849 чылдарның буржуаз революцияларының үезинде Маркс болза, дайынчы «Чаа Рейн солуну» баштап турган, ол солун немец улусту болгаш Европаның улустарын демиселче могаг чокка кыйгырып, хаанның, дүжүметтериҢ болгаш помещиктерниҢ тергиделинге удур боозун холга туткаш тура халчын келген ажылчыннарны болгаш бүгү-ле революсчу демократтарны хей-аът киирип турган.

Контрреволюцияның тиилелгези Марксты Лондонче чоруурунче албадапкан. Аарберге реакцияның үр чылдарының дургузунда кыстырыышкынга таварышпышаан, Маркс бодунуҢ өөредиин быжыыбиле камгалап болгаш хөгжүдүп, ажылчын аңгының хереэнге бараан болуп турган.

Эң-не каранғы берге реакция эрте бергенде Англияның пролетарийлери Француз акы-дунмалары-биле кады ажылчыннарның Бүгү делегей эштелгези — I Интернационалды 1864 чылда Лондонга үндезилеп тургузар аргалыг болганнар. Яныы-бүрү чурттарның ажылчын-массаларын Интернационалдың хүрээлениҢе сырый каттыштырар херекке Маркс бодун бүрүн бердинген, мурнакчы пролетарийлер эртемге үндезилеттинген социализмниҢ тугунуҢ адаанга сырый каттыжарын, ажылчыннарның кады ажылдажылгазының улуг идеяларын медереп билген турарын, келир үеде пролетаржы партияларның үндезинин салырын ол чедип алган.

1871 чылда Париж коммуназын тургускан француз ажылчыннарның маадырлыг демиселинге Маркс өөрүп байыр чедирип турган болгаш төөгүде бирги пролетар революциязынга дузалажырынга бүгү чурттарның ажылчыннарын кириштирерин орадажыр турган.

Коммуна бастырган болза-даа оон болгаш I Интернационалдың ажыл-чорудулгазының салган үрезиннери бодунуҢ үреттүнелин берген. Яныы-бүрү чурттарга социалистиг партиялар болгаш оларның удуртуп эгелээни профэвилелдери тыптын кээп турар апарган. Оларның эң баштайгы базымнарын Маркс кончуг сагыш човангыр удуртуп турган. Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселди ол бодунуҢ амыдыралының өөлгү хүннеринге чедир тургулчулеп чораан. «ТөөгүнүҢ эргилделиг үезинин» чоокшулап орарын бодунуҢ уруу Женниге бижээн чагааларының биреэзинге өттүр чугаалаан. «Кижи төрелгетениҢ кажан шагда-даа көрүп көрбээни эн-не революстуг үе мурнувуста. Боду көөрүнүҢ орнунга чүгле баш бурунгаар бодаар аргалыг «кырган» болуру байтай-ла-дырам»—деп Маркс бижээн. Маркс 1883 чылдың март 14-те мөчээн. Ону Лондонда Хайгет деп хөрде орнукшуткан. Оон хөөрүнүҢ кырында турасказал кылып каан, ол үргулчу-ле чечектер-биле каастаган турар. В. И. Ленин Лондонга эң-не баштай баргаш бир-ле дугаарында бүгү ажылчы чонга чүректиҢ ханызындан эргим ынак ол хөөрү барып көрген.

Фридрих Энгельс бодунуҢ эң чоок өөрүүнден чарлып тура чугаалаан чугаазынга Маркстың кижи төрелгетениҢ мурнунга улуг ачы-хавыязын ханызы-биле чуруп көргүскен. Маркс иитилел хөгжүлдезиниҢ хоойлузун ажыткан. КапитализмниҢ бүдүжүн болгаш пролетариаттың төөгүлүг ролюн ол ажыдып көргүскен. Маркс улуг эртемден чораан. Эртем болза аңаа революсчу улуг күш болуп турган, эртемни демиселге чепсек кылдыр ол көрүп чораан, чүгле дээрге бодунуҢ угаанбодал бүдүжүнүҢ болгаш амыдыралчының талазы-биле ол революсчу чораан деп Энгельс чугаалаан.

Марксизм болза, эртемге: философияга, политэкономияга, социализмниҢ теориязынга эң улуг революция болган.

К. Маркс чүс-чүс кайгамчык чогаалдарны бижээн. Оон амыдыралының кол ажылы—«Капитал», Маркстың экономиктиг өөредии ында айыттынган болгаш бүгү иитилелди чаартыр хүлээлгелиг пролетариаттың революстуг ролюнуҢ дугайында түңнелди ында кылган. «Капитал» болза, кижи төрелгетениҢ төөгүзүнде бижиттинген аажок улуг-чаагай чогаалдарның биреэзи. Бүдүрүкчү күштериҢ хөгжүлдезинге бодунуҢ үезинде күчүлүг идигни берген капиталистиг тургузуг бодунуҢ чөрүлдээлериниҢ ужурунда иитилелдиҢ улам ынайгы хөгжүлдезинге чайлаш чок моондак болур, миллион-миллион ажылчы чоннарны ядарал түргедилге чедирер — деп чүвени Маркс маргыжар аргажок кылдыр көргүскен. Капитализм болза төөгү талазы-биле өлүмге чайлаш чок таваржыр апарган, оон төрүттүндүргени пролетарийлериниҢ аңгызы мөлчүкчү тургузугну узуткаар болгаш социализмни тургузар деп чүвени Маркс эртем талазы-биле көргүскен. Социализмче шилчиринге ажылчын аңгы болза, революция кылыр, эрге-чагырганы бодунуҢ холунга алыр, бодунуҢ диктатуразын тургузар, бүдүрүлгениҢ чепсек-херекселин иитиниҢ өөчүзү кылыр ужурлуг деп Маркс өөреткен.

Иитилел хөгжүлдезиниҢ хоойлу ёзугаар болуушкуннарын бодунуҢ ажытканыныҢ анализинге даянып алгаш келир үеде коммунистиг тургузугнуҢ кол-кол шынарларын Маркс эртем ёзугаар баш бурунгаар чугаалаан болгаш капитализмден социализмче—коммунизмниҢ бирги чадазынче шилчиринiҢ оруктарын чуруп көргүскен. Ажылчын аңгының тараачыннар-биле эвилелиниҢ дугайында өөредигни Маркс эгелеп тургускан болгаш ол эвилелге күш-ажылчы тараачыннар үүге сонуургалдыгыл, пролетариаттың удуртулгазын үүге хереглеп турарыл, социализмче шилчилгени боттандырып шыдаарыл деп чүвени көргүскен. Мөлчүткен нацияларның хөй миллион улустарының хосталгалыг шимчээшкининиҢ ажылчын аңгы деткээн турарының идеязын Маркс ажылдап кылган.

Маркстың эң улуг-чаагай ачы-хавыязы болза, пролетариаттың мурнакчы отряды болур оон политиктиг партиязының чугулазының дугайын үндезилеп көргүскени болур. Коммунистер болза, демиселдиҢ сорулгазын үргулчу көрүп турар болгаш ханызы-биле билип турар, чүге дээрге олар эртем коммунизмниҢ теориязы-биле чепсегленгеннер деп чүвени Маркс биле Энгельс «Коммунистиг партияның Манифезинде»-ле медеглээннер. Пролетариаттың партиязының социализм дээш демиселге стратегиязының болгаш тактиказының үндезиннерин Маркс айыткан.

Бүгү чурттарның болгаш нацияларның демиселинге кол үүл болза, оларның эпсеткил баттыжыышкыны болурун Маркс көрген болгаш пролетаржы интернационализмниҢ тугун бүгү делегейге бедик кедүрген.

Эртемниг социализмниҢ идеяларын ажылчыннар ортузунче Маркс нептередип турар үеде медерелдиг ажылчыннар хөй эвес турган. Эткен үениҢ яныы-бүрү бичe буржуаз идеялары ажылчы чоннарның медерелинге хөй турган. Ол биче буржуаз үеелдер ажылчыннарның баштарын төөредиринге буржуазия сонуургалдыг турган. МарксизмниҢ пролетариатче оруун бүгү-ле аргалар-биле моондактаарын олар оралдажып турганнар. Ындыг-даа болза ол яныы-бүрү хоп-мегелер бодунуҢ сорулгазын чедип ап ыдаваан. Марксизм ажылчын аңгының ортузунга улам-на нептереп турган. Бүш-ажылчы интеллигенцияның эң дээре телээлекчилери буржуаз идеологиядан чарылгаш, эртемниг социализмниҢ талазынче шилчип турганнар.

Революсчу шүүмдан хажыыр яныы-бүрү илерээшкиннерге, ревизионизмге, яныы-бүрү фракционерлерге удур Маркс чалданыш чок демисежип чораан. Ол ышкаш бодунуҢ өөнүктериниҢ болгаш эштериниҢ ону артык кылдыр көөр чорукка Маркс диригкара хөөнү чок, эң-не биче сеткилдиг кижи чораан.

БодунуҢ чугаалааны ышкаш «Кижи төрелгетениҢ төөгүзүнге эң-не революстуг үеге» чедир Маркс чурттап шыдавас болган. Ынчалза-даа иитилел хөгжүлдези ооҢ баш удур көргени ышкаш чоруп турган. Капитализм кижи төрелгетениҢ хөгжүлдезинге аажок улуг моондак апарган.

Маркс бодунуҢ өөредиин төнген уткалыг кылдыр кажан-даа санавайн чораан. Оон өөредии үе-шагның байдалындан хаамаарыштыр хөгжүүр ужурлуун ол айтып чораан.

Карл Маркстың өөрединиҢ уламчылакчызы пролетариаттың аныяк революсчузу, орус улустуҢ улуг оглу Владимир Ильич ЛенинниҢ үнү Россияга чаңгыланып үнген. Ажылчын аңгының тиилелгезинче орук айтып турар шын теория болур Маркстың революсчу теориязын шиитпирлии-биле деткиирин Ленин медеглээш, ону үе-шагдан,—байдалдан хамаарыштыр яныы-бүрү чурттарның онзагай байдалдарынга таарыштыр чөп ажыглап, улам сайыраткан. Империализм болза, капитализмниҢ чаа, өөлгү чадазы деп чүвени Ленин көргүскен, социализмтиг теорияны ажылдап кылган болгаш социализмниҢ баштай чаңгыс чуртка тиилеп болурунуҢ дугайында улуг түңнелди үндезилээн. Пролетариат диктатуразының күрүне хевири Совет эрге-чагырганы Ленин ажыктан болгаш марксизмниҢ оон-даа хөй-хөй айтырыгларын ажылдап кылып, улам сайырадып, амыдырал кырынга оларның боттанырын удуртуп чораан. Ленинизм ам делегейниҢ ажылчы чоннарының тугу.

Кеззэ мөнгеде дириг марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегленген коммунистиг болгаш ажылчын партиялар чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар. СЭКП XX съездизиниҢ шиитпирлери, социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниҢ чөвүлел хуралының Декларациязы, СЭКП ТБ-ның Пленумнарының шиитпирлери дээрге марксисчи-ленинчи теорияга чаа-чаа салыышкыннар ол-дур.

ПролетарийлериҢ баштыңчызы болгаш башкызы Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 140 чыл болган оюн—бүгү делегейге социализм дээш демиселчилерге өөрүшкүлүг байырлал. Ону ам марксизм-ленинизмниҢ аажок улуг тиилелгелериниҢ үезинде демдеглеп турар. «Оон ады болгаш хереэ чүс-чүс чылдарда чурттаар» деп Маркстың хөөрүнге Энгельс чугаалаан. Ол өткүт чугаалар шынзыттынган. Ам Марксизм-ленинизмниҢ тугунуҢ адаабиле миллиард хире кижилер чаа амыдыралды тургузуп турарлар.

Марксизм-ленинизм мөнге, мурнакчы кижи төрелгетениҢ чүрүнде ол мөнгези-биле өөнүктүкей.

Коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш организакчы

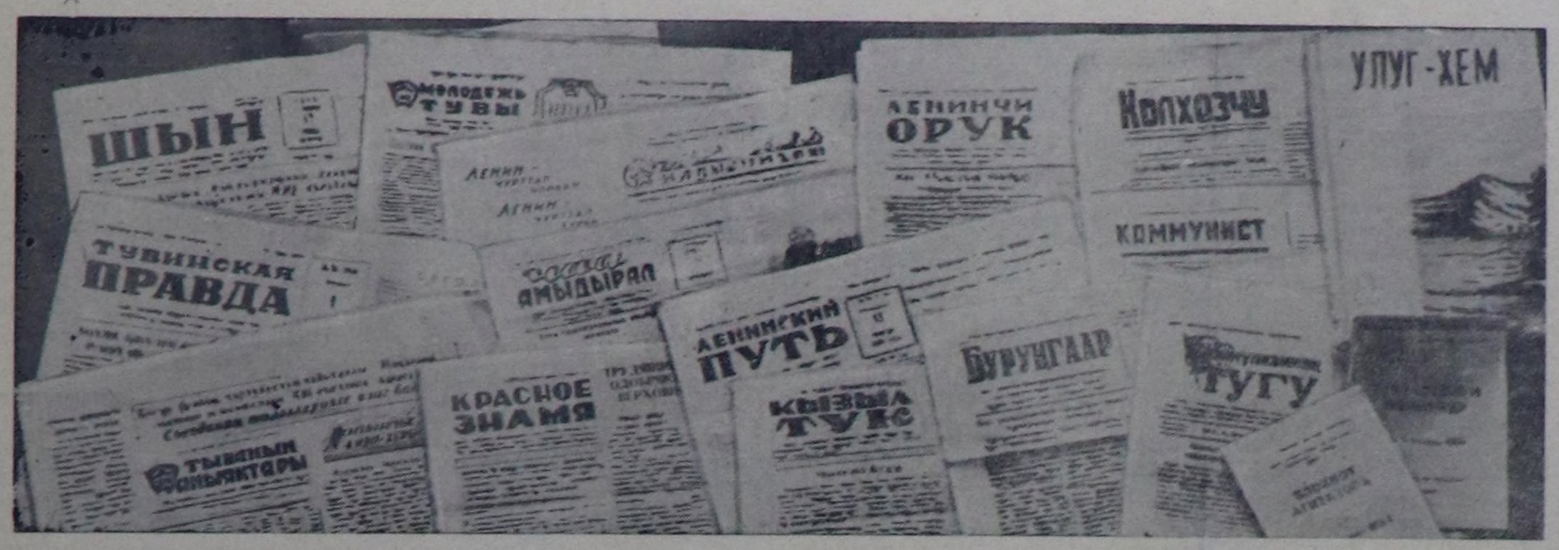

Агитаторнуң эң эки дузалакчызы

1935 чылдан бээр «Шын» солунну чыл бүрүде чагыдып ап, ында бижиттинген чүүлдерни хынамчалыг номчуп, өөренип турар мен. Чурттуң иштинде-даа, даштыкыла-даа болгулаан чаа солун чүүлдерни «Шынның» номер бүрүзүнден көрүп, эш өөрүм-биле кады ону сонуургап чугаалажып турган бис. Ниити билиимни бедидип, дыл бижикти өөренип алырымның хөрээнге «Шын» солун меңээ башкы болган деп чугаалап болур мен.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы 1950 чылда мени Бора-Шайда чурттап турар 7 өреге малчыннарга агитатор кылдыр бадылаан. Партийжи даалганы коммунист кижи күүседир апаар. Канчаар күүседирил, чонга чүү чугаалап бээрил? деп айтырыглар мээң мурнумга салынган. Малчыннарга чугаалап берип болур солун чүүлдерни ынчаарда «Шынның» арынчарындан тып алган мен.

Партияның болгаш чазактың доктаал, шиитпирлерин, даштыкы чурттарда болуушкуннарны, бистин чуртувустуң ажылчы чоннарының улуг чедиишкиннерин, мурнакчыларның дуржулгазын малчыннарга чугаалап берип эгелээн мен. Оон бээр ам 8 чыл эрткен.

1955 чылга чедир Бора-Шайга чангыс өрген-даа турбаан. Ам колхозтуң № 1 сүт-бараан фермазы туттунган. Ында 100 баш улуг инектер кирер эки шынарлыг каждаары бо үеним негелдезинге чедир механизастап кылган, чырык культурлуг 11 бажыннарны малчыннарга тудуп берген. Чүнү бажың база бар. Ильичиниң лампалары чүгле колхоз төвүнде эвес, харын ферма база чайыннандыр хып турар. Культуура базазында радиоприемник, ырлаар хааржак болгаш хөй санныг янзы-бүрү номнар бар.

Ам фермада 9 саанчылар, 3 кадарчылар ажылдап турар. 1957 чылда ферманың саанчылары ортумаа-биле азырал инек бүрүзүнден 1287 кг сүттү саап алган.

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эвт, сүт, саржаг бүдүрер талазы-биле эң чоокку чылдарда АКШ-ты четкеш, эрттер деп сорулганы шиитпирлээринге бистиң ферманың бүгү ажыл-ишчилери бичии-даа болза боттарының салыышкынын киирер дээш бүгү күжениишкинин салып ажылдап турар.

Бистиң совет парлалгавыс идеология ажылын, марксизм-ленинизмниң пропагандазын, политиктиг агитацияны калбартып, улам эжижиринче улуг кичээнгейни салып турар.

Х. САМБЫЛДАЙ,
колхозта партия организациязының агитатору.

Чурукта: Х. Самбылдай.

КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭВИС

Шаанда тыва улус парлалгадан туржук, тускай бижии безин чок чораан. Ам тыва улус тускай бижиктиг, парлалгалыг апарган. Ылангыя Совет эрге-чагырганың чылдарында парлалга бистиң областа дыка сайзыраан. Областың «Шын» болгаш Бии-Хемниң «Коммунизмниң туғу» солуннарның хөй санныг номчукчуларының бирээзи мен.

Солун болза, мээң доктаамал пропагандизим, агитаторум, организакчым болуп турар. Үлетпүрүнүң, тудугнуң мурнакчыларының дуржулгазын, ооң иштинде Донбасстың алдарлыг шахтеру эш Николай Мамайның эгелекчи чоруун солуннарны дамчыштыр билип ап турар мен. Парлалга хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражырын шиитпирлеп алгаш бо чылдың март айда бодумнуң бүдүрүлге планымны 177,6 хуу кылдыр, а апрель айныың—хуусаа бетинде барык 200 хуу чедир күүседип алдым. Парлалга хүнүн бөгүн демдеглевишаан, 1958 чылдың ийиги кварталында бүдүрүлге планын хуусаа бетинде ажыр күүседиримни хүлээнип турар мен.

К. МААДЫ,
Туранның райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

«Шынны» 1936 чылдан бээр номчуп келдим

1936 чылда Улуг-Хемниң Көк-Чыраа сумузунга аныяктарның революстуг эвилелиниң үүр даргазынга ажылдап турган, «Шын» солунну ынчаарда бир дугаарында чагыткан мен. Оон бээр бо чылга чедир «Шынны» чагытпайн барган чаңгыс-даа чылым чок.

«Шынның» доктаамал номчукчузу болуп, ооң арыннарында бижиттинген чүүлдерни ажыглап турар апарганым мээң билиг-медерелимниң өзүлдезинге-даа, хөй-ниити ажылымга-даа улуг дузалыг болган.

Бистиң өг-бүлевисте менден аңгыа кадайым, уруум, оглум солуннарны базы номчуп турар. Бо чылын бистиң өг-бүлевис 6 чагылгалыг.

М. ЧАШ-ООЛ,
Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхоз.

Мээң күзелдерим

Солуннарга чаа-чаа сонуурганчыг чүүлдерни парлаан тудум-на номчукчу кижи ону амданныг чемни чиксээни дег сунлугуп номчуур болгай.

Мен эге класстарда башкылап турар мен. Чаа ажылдап эгелеп чоруур үемде дуржулгалыг башкыларның солунга бижээн чүүлдерин черле халас эрттирбес турдум. Сөөлгү үеде-даа «Шын» болгаш өске-даа солуннарга, ылангыя эге класстарның башкыларының бижээн чүүлдерин мен дыка сонуургаар мен.

Мээң агитаторлаар ажылымга болгаш билиим бедидеримге эки, бирги сүмечи база-ла солуннар бооп турар.

Оон-биле кады бөгүн парлалга хүнүн таварыштыр «Шын» солунга чамдык күзелдерим база бар. Ооң арыннарында очерктер, рассказтар, ылангыя сатиралар, фельетоннар сөөлгү үеде бар апарза-даа ам-даа эвээш парлаттынып турар. Башкыларга болгаш эгелеп бижин чоруур аныяк чогаалчыларга сүмелерни ооң арыннарындан кончуг ховар номчуп турар бис. Чогаалдарны, шүлүктерни, чүгле чечен чогаалдыг арыннарны манап турбайн, өй-өйде база парлап, черле солунга моон соңгаар үстүнде айтырыгларның талазыбиле эки чүүлдерни парлаары чугула деп, мээң күзелим ындыг.

А. АРАПЧОР,
Эрзиниң ортумак школазында башкы.

Хана солуннар—парлалганың эң-не массалыг хевири

Чоокта чаа СЭКП Барыын-Хемчик райкому районнуң хана солуннарының редколлегия кежигүннериниң, көдээ бижикчилериниң чөвүлел хуралын эрттирген. Анда партия болгаш комсомол организацияларының секретарылары база киришкен.

Партия райкому болгаш эге организациялары хана солуннарының ажылын сөөлгү үеде өскерип келгенин, ылангыя «Большевик», «Совет Тыванның 5 чылы» көдээ ажыл-агый артельдериниң партия организациялары боттарының органнары хана солуннарының ажылынга улуртулганы күштелдирген. «Большевик» колхозтуң партия организациязының «Мурнакчы» деп хана солунунуң чоокта чаа үнген дөртү номеринге часкы тарылганың агротехниктиг бедик деңнелге чоруп турарын, ында мурнакчы механизаторларның ажылын көргүскен. Инек кадарчызы эш Карацаар бо чылын төрээн 39 инектерден 39 бызааларны менди доруктуруп алганын ол номерде база бижээн.

«Совет Тыванның 5 чылы» колхозта «Колхозчу» хана солуну колхоз бүдүрүлгезинде чедиишкиннерни, мурнакчыларны, оларның дуржулгазын калбак чырыдып турары-биле чергелештир ажыл кылбас, чалгаа, арагалаар, күш-ажылдың сагылгачурумун үрен турар кижилерни шынгыы шүгүмчүлеп турар. Колхозтуң бухгалтери С. М. Мыняков учет-отчетту багай кылып, ажыл шагында арагалап турда колхоз баштаар черинин даргазы эш Пичен-оол, партия организациязының секретары эш Таржаа хемчег албайн турарын, ол ышкаш ажыл кылбас, хуу өнчүзүрек, колхоз бүдүрүлгезинге киришпес М. Д. Дөгеш-оолду шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш ындыг кижилерге хемчег хүлээдирин, азы колхозтан үнүрер дугайында бүгү колхозчуларның хуралынга тургузарын бижикчи негээн.

О. МАНЗЫРЫКЧЫ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Хорум-Даг» колхозтуң баштаар черинин болгаш ынчаа партия организациязының органы «Искра» хана солунунуң бирги номери үнгенден бээр ам 10 чыл болуп турар. Колхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге ук солун улуг рольду ойнаан. Сөөлгү үеним дургузуда ооң бижикчилериниң саны 25 кижи чедир өскен, оларның иштинден К. Сотпа, Х. Оюу, М. Кежикпен, Д. Чамыяан олар хана солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

К. ДЕЛЕГ-ООЛ.

* * *

Улуг-Хем районнуң «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң «Алдар дээш» деп хана солун 1957 чылдың дургузунда 16 катап үнген, а 1958 чылдың январьдан апрельге чедир 4 удаа үнген.

Хана солун совхоз бүдүрүлгезинин аңгы-аңгы адырларының чедишкиннерин болгаш четпестерин, социалистиг чарыштың түннелдерин, мурнакчы ажылчыларның, малчыннарның чедишкиннерин үргүлчү чырыдып турар. Партия организациязы (секретары эш Хорлуг-оол) солунну өй-шаанда үндүрер, чурук каасталгазын эжижидер дугайында боттуг сүмелерни берип, шүгүмчүлелдиг материалдарны өй-шаанда хынап көрүп, хемчеглерни ап турар.

Д. ДОРЖУ.

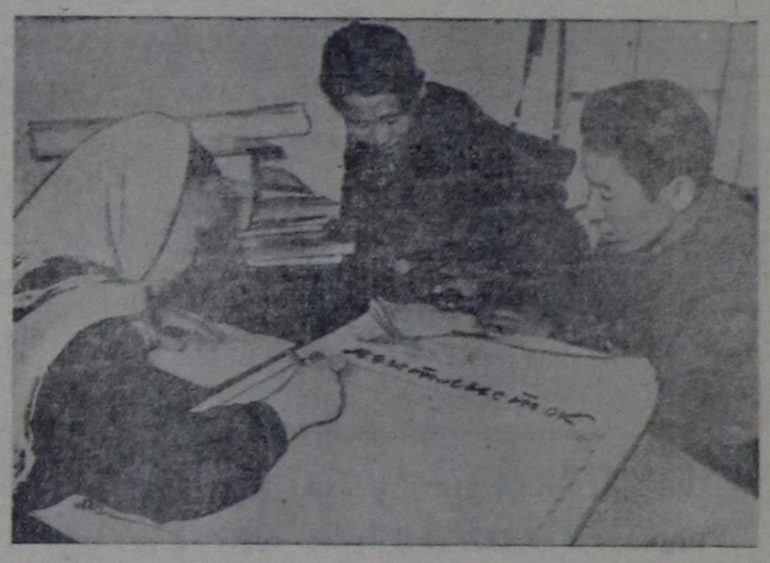

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» колхозунуң № 1 хову турлаанда агитхуудусту үргүлчү үндүрүп, анда хову ажылының чоруп турарын чырыдып турар.
Чурукта: агитхуудустуң ээлчеглиг номерин редколлегияның үндүрүп турары. Солагай талазында эштер Черданцева, Кызыл-оол болгаш Крас-оол.
Фото С. Феоктистовтуу.

СОВЕТ ТЫВАДА ПАРЛАЛГА

Бистиң большевик парлалгавыс Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң идеология талазыбиле күчүлүг чепсээ болуп турар. Ажылчы чоннарның чырыдыышкынынга болгаш политиктиг кижизидилгезинге, коммунизм тургузуушкунунга оларны киириштирериге солуннарны, номнарны, брошюраларны калбаа-биле ажыглап турар.

Партийжи болгаш коммунистиг идейлиг болуру, принципиальдыг болгаш шын болуру, массалар-биле үзүлбес харылзаалыы, чонга бердиниишкини болгаш ооң эрге-ажыктары дээш демиселге эптеш чок болуру—ленинчи «Искраның» үезинде ажылдаттынып кылынган болгаш ооң соонда «Правданың» база партийжи өске-даа органнарның хөгжүткени совет парлалганың принциптери шак ындыг.

1901 чылда «Искра» солунга парлаттынган, «Чүүден эгелээрил?» деп болунуң кайгамчыктыг ажылынга В. И. Ленин чаа хевириниң солунунуң сорулгаларын, революсчу пролетариаттың парлалгазының сорулгаларын үүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор болур эвес, харын массаларның коллективтиг организакчызы база болур кылдыр тодаргайлаан.

Петербург ажылчыннарының инициативазын ёзугаар тургустунган «Правда» солун Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының амыдыралынга, ооң парлалгазының төөгүзүнге кайгамчыктыг рольдуг. «Правданың» баштайгы номери 1912 чылдың майның 5-те үнген, ол хүн болза совет парлалганың чаңчыл болган байырлалы, бүгү совет улустун байырлалы болу берген. «Хүн бүрү үнер ажылчын солунну тургускаш, Петербургтуң ажылчыннары төөгүлүг улуг керекти кылган деп хөөрем чокка чугаалап болур» деп В. И. Ленин ол хүннерде бижээн.

В. И. Ленин баштаан Коммунистиг партияның улуртулгазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязын боттандырган революсчу пролетариаттың бүдүн салгалын «Правда» өстүргөн.

Бистиң парлалгавыс болза, капиталистиг ниитилел болгаш күрүне тургузуунда совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң шиитпирлиг артык күштерин, Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының организакчы болгаш углакчы ролюн көргүзүп турар. Ол болза пролетаржы интернационализмниң, делегейниң ажылчы чоннарының эпсеткил каттыштырылгазының, бүгү-делегейге тайбың дээш демиселдиң өзүзунга массаларны кижизидип турар. Совет парлалганың күжү чоң-биле ооң чарылбас харылзаазында. Ол бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннарның калбак массаларының идепкейлиг киржилгези-биле калбартып турар.

Ол харылзааның чырыткыланчак илерээшкиннериниң бирээзи болза ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң шимчээшкини, журналдарның болгаш солуннарның редакцияларынга эң-не янзы-бүрү айтырыгларның талазы-биле ажылчы чоннарның чагааларының кайгамчык хөй келиишкини болур.

Солуннарны, сеткүүлдерни, номнарны болгаш өске-даа литератураны бистиң чуртувустуң улустарының дылдарында хөй-хөй тиражтар-лыг кылдыр Совет Эвилелинде парлап турар. 1957 чылдың январь 1-ге чедир ССРЭ-ниң улустарының 52 дылдарында болгаш даштыкы чурттарның улустарының 5 дылдарында үнүп турар 7537 солуннарны парлап турган. Бир үгда үнер тираж 53,5 миллион экземпляр ашкан. ССРЭ-ниң улустарының 40 дылдарында болгаш даштыкы чурттарның улустарының 10 дылдарында чылда хөй тиражтыг кылдыр үнүп турар журналдар бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының политиктиг болгаш культурлуг амыдыралында көскү черни ээлеп турар.

Совет Эвилелинин эң аныяк облазы болур бистиң Тыва автономнуг облазывыста орус болгаш тыва дылдарда дөрт область болгаш чеди район солуннарын, «Агитаторнуң блокнодун», «Улуг-Хем» деп литературалыг альманахты, политиктиг, уран-чечен литература номнарын, өөредилге номнарын, техниктиг литератураны, тайылбыр номнарын, бюллетеньнерни болгаш плакаттарны парлап үндүрүп турар.

Бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда, МТС-терде, албан болгаш өөредилге черлеринде, культурзаның албан черлеринде чүс-чүс хана солуннарны, «Чаңныктарны», агитхуудустарны, «Тенчигештерни», «Крокодилдерни» болгаш ооң-даа өскелерни үндүрүп турар. Парлалганың ол-ла бүгү органнары СЭКП-ниң XX съездизинин төөгүлүг шиитпирлери-биле база партияның болгаш чазактың дараазындагы доктаалдары-биле салынган сорулгаларны шиитпирлээринче массаларны мөөннээринин улуг хөрээнге бараан болуп турар.

Хөй националдыг совет күрүнениң бүгү улустары биле тыва улустун акы-дуңма найыралын быжыглаарының улуг идеяларын бистиң парлалгавыс үргүлчү пропагандалап турар. Улуг орус улустуң болгаш бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының акы-дуңма дузаламчызының дугайын, Тыванның ажылчы чоннарының экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер дугайын чугаалап турар материалдарны бистиң солуннарывыстың арыннарында парлап турар.

Үлетпүрүнүн, транспорттуң, харылзааның, көдээ ажыл-агыйының, культураның мурнакчыларының дуржулгазын солуннарның пропагандалап турары, четпестерни илередип турары болгаш массаларны чогаадыкчы энергиязын көдүрүп турары кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Парлалга ажылчы чоннарны амыдырал-чурталгазынче улам-на ханылап кирип турар.

Тыванын ном үндүрер черн 28 чылдың дургузунда ажылдап турар. Ооң үндүрүп турар продукциязы янзы-бүрү. Тыва школаларга хөй тиражтыг өөредилге номнарын болгаш өөредилгеге дузалаар материалдарны парлап үндүрүп турар. Марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң хөй чогаалдары тыва дылда очулдурттунган болгаш парлаттынып үнген. Чижээлээрге, К. Маркс биле Ф. Энгельстиң «Коммунистиг партияның Манифези», В. И. Ленинниң «Чүү кылырыл?», «Бир базым бурунгаар, ийи базым атканаар», «Демократтыг революцияга социал-демократияның ийи тактикалары», «Империализм капитализмниң дээди чадазы болур», «Күрүне болгаш революция», «Аныяктар Эвилелинин сорулгалары», «Кооперация дугайында» болгаш өске-даа номнары парлаттынып үнген.

Ам Тыванын үндезин чону бодунуң төрээн дылының кырында чүгле бистиң чуртувустуң эвес, харын өске-даа чурттарның дээре чогаалчыларының шылгарангай чогаалдарын номчуп турарлар. Тыва дылче очулдурттунган ол номнар тыва улустуң чечен-чогаалчы сонуургалын хөгжүдеринге улуг саңдарны чедирип, ооң идей-теоретиктиг кижизидилгезинге улуг рольду ойнап турар.

Коммунистиг партия бистиң парлалгавыска улуг кичээнгейни кеззеде салып келген болгаш салып-даа турар. Бо дугайын партияның съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлери тодаргай херечилеп турар. «Бүгү идей-политиктиг болгаш организакчы ажылга парлалганың ролюн улам ыңай күштелдиринче онза кичээнгей салынган турар ужуг-луг» деп, СЭКП-ниң XX съездизи айыткан. Ол болза партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннинг күүседиринге идиг берген турар кылдыр парлалганың организакчы ажылын, парлалгага пропаганданы болгаш агитацияны шак ынчаар тургузар дээни ол.

Партияның XX съездизинин соонда ийи чылдың дургузунда, ылаңгыя 1957 чылда, Улуг Октябрьның 40 чылында коммунизм тургузуушкунунуң 40 чылының дургузунда өнчеделдиң түннелдерин чырытышаан, СЭКП-ниң XX съездизинин шиитпирлериниң практиктиг түннелдерин кылбышаан, парлалганың төп болгаш черчер органнары бодунуң автор активин ээлээн калбартып, олче чаа-чаа кижилерни хаңдыдып, парлаар материалдарның таарымчалыг болгаш эң чырык хевирлерин тып ап, диригг, боттуг болгаш чидиг айтырыгларны көдүрүп турар апарган.

«Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында» эш Н. С. Хрущевтуң илетчилериниң телистерин чугаалажып көрүп турда ол тодаргай бадыткаттынган. Бистиң солуннарывыстың, журналдарывыстың болгаш радиовустуң редакцияларынга он-он муң чүүлдер, чагаалар, саналдар болгаш күзээткиннер кирген. Оларның дыка улуг кеззэ парлаттынган болгаш радиога чарлаттынган. Чугаалажыышкыннар чоруп турда ажылчы чоннар дыка хөй солун бодалдарны, ажыктыг сүмелерни чугаалап бергеннер, ооң түннелинде бистиң экономиктиг теориявыс, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйывыстың практиказы дыка байыттынган, ол чорук бистиң колхоз тургузуувустуң улам ыңай хөгжүдезинге чаа аргаларны ажыткан.

«Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бирги сессиязының шиитпирлерин бистиң областың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, улуг сорук киришкин-биле болгаш чаңгыс эп-сеткилбиле утказаннар.

Чоннуң кижи санынга онааштыр эвт, сүт болгаш саржаг бүдүрер талазы-биле эң чоокку чылдарда АКШ-ты чедер дугайында көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырыынга харыы кылдыр Тыванын көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1958 чылда колхозтарга гектар бүрүзүнден тараа культураларының дужүдүн 12,4 центнерни болгаш совхозтарга 13 центнерни, 1957 чыл-биле деңнээрге тараа бүдүрүлгезин колхозтарга 35 хуу болгаш совхозтарга 51 хуу углаттырар, картофельди болгаш ногааларны колхозтарга гектардан ортумаа-биле 130 центнерни болгаш совхозтарга 180 центнерни алыр деп боттарынга хүлээлге алганнар.

Ам сорулга болза колхоз, совхоз, машина-трактор станциязы болгаш септелге-техника станциязы бүрүзү бүгү-ле бар аргаларны чөптүү-биле ажыглап турган, часкы тарылганы өй-шаанда, шынарлыг, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер болгаш бедик дужүттү чедип алырынга быжыг суурну ооң-биле салыры болур.

Ол сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлээринге бистиң парлалгавыс болгаш радиовус улуг рольду ойнаар. Совет парлалга бүгү улустуң үнү, мурнакчы идеяларның индири, болунуң үезин чурттап эрттирип, өлүп турар бүгү-ле эрги чүүлдерге удур идепкейлиг демиселчи болур. Совет парлалганың үнүн социалистиг лагерьниң чурттарының улустары, капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары дыңнап турарлар, ынчангаш совет парлалга—делегейде эң-не шынчы парлалга болур.

Бистер парлалга хүнүнде делегейниң бүгү-ле чурттарында коммунистиг болгаш демократтыг парлалганың шапкын өзүлдезин өөрүшкүбиле демдеглеп турар бис. Парлалга болза улустар аразында тайбың болгаш найырал дээш эрес-маадырлыг демисежип, провокаторларны, дайын кыпсыкчыларын болгаш пропагандистерин, чулчурукчу, саттынакчы буржуаз болгаш реформисчи парлалганың нептередип турары нүгүлдү болгаш хоп-чиптп сойгалап илередип турар. Бүгү-ле мурнакчы болгаш дешпилгелиг кижилер коммунистиг болгаш ажылчын парлалгага чоок болуп турар. Ындыгның төлээзинде, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның парлалгазынга улуг келир үе онаажыр.

С. ОРТУН-ООЛ,
СЭКП обкомунуң секретары.

Кызыл шөлге Май Бирниң парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

(Төнчүзү).

Совет чазак делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

Ура!

Бүгү шөл бир үн-биле «Ура» деп харылаан. Кремльдиң батареялары салюттаан. Совет Эвилелиниң Күрүне Гимнизи байырлалдыг чаңгыланып үнген.

Парадтың командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы К. С. Москаленконуң машиназы Төөгү музейинден шимчеп чорупкан. Аныяк барабанщиктер ооң соо-биле чорупкан...

Совет кижилериниң эки билири, ынакшылдыы «Төрээн чурт дугайында ыры» дыңнаалып келген. Байырлыг кылаштың киржикчилериниң баштайгы колонназы мавзолейже шимчеп үнген. М. В. Фрунзе аттыг Шериг академиязының дыңнакчылары болгаш башкылары бар чораан. Чүрттүн хоочун дээди шериг өредилгезиниң чериниң бот составынга индирлерден изиг байыр чедирип, адыш часкап турган.

В. И. Ленин аттыг Шериг-политиктиг академияның колонназын парадтың киржикчилери чылыы-биле уткаан. Совет Армияның ол өредилге чериниң төөгүзү база кайгамчык. Шериг эртеминиң кол төптериниң бирээзи ол болуп турар.

Ф. Э. Дзержинский аттыг Артиллерияның инженер академиязының, И. В. Сталин аттыг Бронетанк шериглериниң академиязының, В. В. Куйбышев аттыг Шериг-инженер академиязының, Шериг агаар академиязының, Н. Е. Жуковский аттыг Шериг-агаарның инженер академиязының кезектериниң чараш кылажы, деңнели, олурутларының чаңгыс аай көрүштүү парадтың киржикчилерин кайгамчык өөрткен.

Офицерлериниң—дыңнакчыларның аажок хөй кезип—аныяктар, Совет эрге-чагырганың чылдарында төрүттүнген болгаш кижизиттинген кижилер. Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң чоргааралы болгаш алдары—шериг теориязын болгаш практиказын соксаал чок өөренип турар командалаар офицер кадрлар эрткен.

...Шериг далайжыларның байырлыг кылажы черле кайгамчык чараш болган. Бо удаада Шериг-Далай Флотун Шериг-Далайның Дээди училищезиниң курсантылары төлээлээн. РСФСР-ниң Дээди Совети аттыг Кызыл туктуг шериг училищези эткен. Кызыгаар шериглериниң Москва училищезиниң курсантылары—эрес-маадырлыг кызыгаржыларның алдарлыг төлээлекчилери Кызыл шөлден эткен.

Парадтың ээн-не аныяк киржикчилерин — Москваның болгаш Туланың суворовчу училищелериниң, Ленинградтың нахимовчу шериг-далай училищезиниң кижизиткеннерин Кызыл шөлге турган бүгү кижилер ынакшылдың болгаш чоргаарланыышкынның сагыш-сеткили биле көрген. Колоннаны хаган эң-не бичии нахимовчуларны индирлер диңмиттиг адыш часкашкыны-биле үдээн.

Бистиң алдарлыг Совет Армиязыстың бүгү-ле кезектериниң төлээлекчилери Кызыл шөлден эрткеннер. Май Бирниң шериг парады кижилериниң сагыш-сеткилин магадалып хайыктырган. Чепсектиг күштериниң бот составы дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, шериглериниң дайынчы беленин улам ыңай бедилеринге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алганы ол көргүскен. Олар болза Совет күрүнениң эрге-ажыктарын идегелдиг, серемчилелдиг камгалап турарлар.

* * *

Шериг оркестрлериниң марштары доозулган соонда кезек када шимээн чок барган. Ооң соонда күш-культуржуларның чыскаалы эгелээнинин медээзи үнген.

Индирниң мурну-биле мотоциклилер каранныдып эткен. Баштайгы машина ак-ак спортчу хептерлиг оол болгаш кыс. Оттун турар частың, социалистиг күрүнениң дөртен бирги чазының демдээ—өң-өң чечектерни олар бедиди көдүрген. Шөлдүң кырынга Совет Эвилелиниң аажок улуг сүлде демдээ көстүп келген, ооң адаанда—«Май 1» деп алдын үжүктер-биле бижип каан.

Спорт ниитилелериниң күш-культуржулары аныяктарның алдаржааны янзы-бүрү спорт көргүзүглерин көргүскеннер.

Кызыл шөлдүң ортузунга уруглар көзүлүлеп келирге, кижи бүрүзү чаягаарла хүүмзүрүп келир. Туткан чечектеринге боттары безин көзүлбес ээ бичии уруглар оларның мурнунда чыскаалыпкан. Мавзолей-биле деңнежип келгеш, чаш москвачылар индирже чүгүржүп үнген болгаш партияның база чазактың удуртувчуларынга, Совет чүрттүн аалчызы — КАР-ның Президентизи Гамаль Абдель Насерге чечектер тудускулааннар.

Күш-ажылчы Москваның районнарының төлээлекчилериниң баштайгы чыскаалы байырлалдыг өөрүшкүлүү-биле, хөгжүм-биле болгаш ыр-шоор-биле шөлге киирикен. Чыскаалганнарның үстүнде Маркс, Энгельс, Ленинниң чуруктары кинскээн. СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннериниң чуруктары база хөлбеңнээн. Оларны кызыл туктар хереллендир бүргээн, ол туктар ийи муң хире. Бедин-биле көдүрген кызыл пөс чайыннанган, ында бижээни:

— Бистиң партиявыска алдар!

Фабрикаларның, заводтарның, нефть адагаштарының, электри станцияларының хевирлерин чураан чуруктарны чыскаалчылар туткулаан. Металлургияның, машина тудуунуң шапкын өзүлдезин көргүскен чурагайларны оларда бижигилээн. ССРЭ-ниң үлетпүр продукциязы дөртен чылдарның дургузунда 33 катап өскен. 1958 чылда 53.600 муң тонна кан, 41.700 муң тонна прокат дээш!

Ажылчы чоннарның Май бирги чыскаалынга найыслалдың ажылчы чоннары дөрт айларның планын Москваның үлетпүрүнүң хуусаа бетинде күүсегкенин илеткеп турганнар. Чүрттүң экономиказынга москвачларның салыышкыны улуг. Бир улуг пөсте бижээни: чаа 400 ажыг машиналарны болгаш приборларны будуреринн бо чылын шингээдип алган. Май бирниң будуузунде метронуң чаа—Рига шугуму ажыглалга кирген.

Шөлде «Кадыыр болгаш маска» деп алдаржаан коллективтиг чыскаалы. Ооң металлургтары бо чылдың дөрт айларында дургузунда пландан ажыр 4 муң тонна канны болгаш прокатты бергеннер.

Кызыл шөлче Фрунзе районнуң ажылчы чону киринкен. Чыскаалчылар чер бөмбүрээнинің улуг хевирин тудуп алган болгаш улуг пөсте «Делегейге—тайбың!» деп сөстерни бижээн. Районнуң чыскаалынның бажында—«Каучук» заводтуң ажылчыннары, ол коллектив болза үлетпүрге болгаш транспортка эргежок чугула резина кылыгларының бүгү чүртта барык дөрттүн бир кезиин будүрүп турар.

Шөлге Кызыл Пресня, Тимирязев районнарның чыскаалчылары. Мында К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының студентилери, башкылары болгаш албан хаакчылары. Илчирбелиг улуг трактор шимчеп чоруп олурар, ооң үстүнде—«Колхозче!» деп бижээн. Ындыг, амгы үеде МТС-терде колхозтарже техниканы бүгү чүртта шилчидип берип турар, колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алганы төөгүлүг хоолдуу күштүг болуп киргениниң хереги ол.

Кызыл-тас шөлүнүң алдыннанчак хаалзында дараазында сөстерни бижээни көстүп келген: «Он бир миллиард пуд тараа дээш», «Чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр эт, саржат болгаш сүт бүдүрер талазы-биле АКШ-ты чедээлинер».

Дараазында Ленин районнуң демдээ көстүп келген. Мында чүрттүн эртем талазы-биле төвү—Эртемнер академиязы туруп турар. Октаргайның делгемин өөренип көөр талазы-биле бистиң Төрээн чүртувустың баштайгы эгелекчи болганын бадыткап, Черниң делегейде бирги кылымал эдеринчилерин салып үндүрген совет эртемденнериң алдары дээш байыр чедириишкиннери диңмиреп турган.

Чыскаалганнардан мөңгүннелчек снарядтар адырлып үнгеш, дүргени-биле дээрже кылыйып үнгүлээн. Ол дээрге, метеорология ракеталарының хөделип турар хевирлери-дир. Октаргайның делгемин шинчилээри-биле ындыг ракеталарны Совет Эвилелинге кайы чылын кайы хире бедикче салып үндүрүп турганын от дег кызыл үжүктер көргүзүп турган.

Чыскаалчылар атомнуң аажок улуг хевирин туткан чоруп орган. Атом ийи адырлы бөөрге, оортан хар дег ак көгебуга ужуп үнген болгаш ооң соонда дээрже муң-муң көге-бугалар кылыйжып үнгүлээн. Чыскаалганнарның кырында—«Ядролуг чепсектиң шенелдезин хөруудаар!» деп кыйгы.

Чыскаал одуругларының кырынга «ТУ-104» деп самолеттуң ол хевээр кылган хевири көстүп келген. Инда—«Делегейде бир дугаар» деп бижээн. Ооң соонда ССРЭ-де тургускан делегейде бирги атомнуг ледоколдуң хевири чоруп орган.

Чыскаалганнарда аныяктар хөй. Өндүг кызыл пөстерде: «Бис—ажылчыннарның болгаш тараачыннарның аныяк гвардиязы бис», «Комсомол—партияның дайынчы дузалакчызы» деп бижигилээн.

— Совет аныяктарга алдар!—деп сөстер шөлге диңмиреп турган.

Совет Эвилелиниң хөй-хөй нацияларының оолдары болгаш кыстары, өске-даа чүрттүн студентилер Москва университетиниң демдээ-биле чоруп органнар. Демократтыг аныяктарның гимнизи кыйгы болуп чаңгыланып турган.

Бистиң улустың маадырлыг күш-ажылы-биле тургустунган социалистиг ниитилел төөгүнүң шылгалдазын алдарлыы-биле тудуп шыдаан болгаш капиталистиг ниитилелден бодунун улуг күштүүн бүзүреткен.

Улуг Кыдат улустун, Албаниянын, Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, Герман Демократтыг Республиканың, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Моол Арат Республиканың, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның ажылчы чоннарының алдары дээш кыйгылар Кызыл шөлдүң кырынга үргүлчү динмиреп турган.

Англияның, АКШ-тың, Францияның, Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа улустарның найыралы болгаш кады ажылдажылгазы—бүгү делегейге быжыг тайбының бадыткалы болуп дээн кыйгыларны чыскаалчылар салып чоруп турган.

— Совет Эвилели атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң бүгү хевирлериниң шенелделерин соксаткан. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чер болганга, мөңге шагда саат чокка соксадырын АКШ-тың болгаш Англияның чазактарындан негенер!—деп, СЭКП ТК-ның май бирги кыйгырыглары бүгү делегейниң улустарынче угланган.

Ажылчы чоннарның Кызыл шөлге болган Май бирниң чыскаалы болза, коммунистиг тургузугнуң бүгү-ле адырларынга чедип алдынган тиилелгелериниң көргүзүү болган. Ол болза, партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эптиин база катап көргүскен болгаш ол чаңгыс эп болза социалистиг тургузугнуң амыдыралчы үндезини, коммунизмни тургузарынта чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырының үндезини болур.

Биске бижип турары

ЫРАККЫ ФЕРМАДА

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң № 1 болгаш № 2 сүт-бараан фермалары колхоз төвүнден 40 ажыг километр черлерде турар. Саглы чеди чыл школазының 5—6—7 класстарының өөреникчилери болгаш комсомолчу аныяктары концерт көргүзери-биле аная чеде бөөрге, оларны колхозчулар хүндүлел-биле уткуп алганнар.

Баштайгы хүн өөреникчилериниң, а дараазында хүнде комсомолчу-аныяктарның концерттери болгулаан. Колхозчулар ол концерттерни улуг сонуургал-биле көргеннер.

Ооң соонда өөреникчилер болгаш аныяктар фермаларда кажааларның өдээн, ында поктарны арыглап бергилээн. Ажылдың түңнелинде № 1 ферманың эргелекчизи эш Бузур-оол концерттиң киржикчилеринге байыр чедирген болгаш мооң соңгаар-даа ындыг харылзааны уламчылаарын күүзээн.

О. ЧӨНҮК-ООЛ.

КИНО КӨРГҮЗҮЛГЕЗИ ЭКИЖЗЭН

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозтуң төвүнде турум кино үргүлчү ажылдан турар. Киномеханик эш Бегзижап солун киноларны район төвүнден үргүлчү шилип экеп, кино көргүзүлгезинин талазы-биле планын ажыр күүседип турар. Айлар планын 100—150 хуу күүседип турар.

Эш Бегзижап апрель айда хову бригадаларынга 4 удаа киноларны көргүскеп. Моон соңгаар-даа бригадаларга болгаш фермаларга киноларны үзүктел чокка көргүзүп турарының күзелин ол илередип турар.

Четпес чүве чүл дээрге, колхозтуң клувунга кинолар болур дээрге, өрт айылы болу бөөр дээш хоруй бөөр чамдык таварылгалар бар, бо четпести үзүткаары чугула.

Н. ООРЖАК.

БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИНДЕ

Башкы кижи чүгле бодунуң башкылаар чүүлдерин эки билир болур эвес, харын база чогаал, хөгжүм болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле бодунуң мергежилин бедидери улуг чугула. Кызылдың башкы училищезинин студентилери боттарының кол өөредилгезинден ангыда янзы-бүрү музыка хереквелдерин ажыглап билип алыр дугайында үргүлчү оралдажып турар. Ылангыя студентилер Өчур-оол, Серен-оол, Дадар-оол, Партизан, Мижит-оол, Амыртаа, Даңгай-оол олар баян-биле ойнаарынга өөренип турарлар болгаш олар ол талазы-биле чедишкиннерни чедип алганнар. Ооллардан уруглар база чыдып калбайн турар. Ортун-Назын Долзат, Хүргүлек Мария, Монгуш Ирина, Монгуш Шура олар баянга сонуургалдыы-биле өөренип, янзы-бүрү аялгаларны ооң-биле күүседип турар апарганнар.

Училищеде янзы-бүрү бөлгүмнер баа ажылдан турар: чурук тыттарының бөлгүмү, автобөлгүм, дааранып болгаш чазаныр бөлгүмнер айыткан хүнеринде үргүлчү кичээлдеп турар.

Бо бүгү чүүлдер башкы кижиниң ниити культуразын бедидеринге улуг рольду ойнаар.

Д. БАИР.

МЕТОДТУГ КАТТЫЖЫЛГА

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң школаларының 1-ги болгаш 3-кү класстарының башкыларының методтуг каттыжылгазы Кызыл-Мажалыктың ортумак школазынга болуп эткен.

Анаа Кызыл-Мажалыктың, Аксы-Барлыктың ортумак, Аянгатының, Ак-Довурактың чеди чыл болгаш өске-даа школаларның 17 башкылары киришкеннер. «Тыва класстарга словарылыг ажыл» деп илеткелди башкы Тас-оол Никитина (Кызыл-Мажалык), «Эге класстарга аянныг номчулганы чорудары» деп илеткелди башкы Круглова (Аксы-Барлык), «Чуруулга кичээлин башкылаары» деп илеткелди башкы Дедюбина (Кызыл-Мажалык) туестус кылганнар.

Илеткелдер талазы-биле санал-оналдарга элээн хөй башкылар боттарының дуржулгаларын чугааланнар. Ооң соонда 1 «Б» класска (башкызы С. Аракчаа) номчулганың, 2 «А» класска (башкызы Дедюлина) арифметиканың ажык кичээлдеринге башкылар олурушкулаан.

Ооң соонда болгулаан санал берииишкиннери башкылар боттарының аразында дуржулгазын солчур талазы-биле улуг ажыктыг болган.

Б. КУУЛАР.

Шуурмак фермазынче кичээнгей салыр

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң Шуурмакта кадыкшылга фермазында 200 баш хире инектер, 30 ажыг хаваннар бар.

Сөөлгү үеде ол фермада байдал ала-чаагаарлаашкынче кирген, малдың азырал ажаалгазы баксыраан болгаш ында малчыннарның талазындан харысалга чок чорук болдунуп, янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хораар чоруу көвүдеп турар. Чижээ, март айдан бөөр учетчик Ноокайның хайгааралында инектерден 2 инек сугга дүжүп өлген, 3 инек, бир быжаа аараан өлген. Ол ышкаш инекчи Кунгаалай ийи инекти хаяан чууп өлүрген болгаш хаван ажаакчызы Балган хаваннарны немелде чем-биле чемгербөөнинден 8 хаван оолдары өлген.

Мал ажылынга таваржып турар бо когарал болза бир талазында колхоз баштаар чериниң малчыннарже чогуур кичээнгей салбас, контроль чок чоруундан, ийи талазында баштаар черниң кошкак удуртулгазын ажыглап, ында чамдык малчыннар боттарының хуузунда эрге-ажыын сүргеш мал ажылынче хайгааралды кошкатканындан болуп турар. Чижээ, хаван ажаакчызы Балган, инекчи Кунгаалай олар боттарының хайгааралына хаваннарны болгаш инектерни ээн каапкап 6—7 хонук иштинде Балгазы, Шуурмак кирип, хуузунда хөрөөн бүдүрүп, арагалап чоруп турганы илерээн.

Ол фермада малды эткен чылдың декабрь айдан бөөр санап кирбөөн. Мал саналары-биле ук фермага өлген кижилер малды туда санап, чогуур учетту кылбайн учётчик Ноокайның аскын барымдаалап ай отчёттарын колхоз баштаар черге киирип турган.

Ынчангаш колхоз баштаар чери Шуурмак фермазынче кичээнгей салып, ук фермаңың ажылын эжижитсе чогуур.

С. СОЯН.

Школа участоктарынга болгаш колхозтарга школачыларның чайгы практиказын эрттирери

Өөреникчилерни күш-ажылче хаара тудар талазы-биле ажылдар бистиң областа ам ийи чыл иштинде чоруттуңуп келген. Колхозчу шөлдерге болгаш школаның өөредилге-дуржулга участоктарында ажылдарга өөреникчилери киришпейн турар школа бистиң областа чаңгыс-даа чок.

Туранның № 1 ортумак школазы (директору эш Селина) эткен өөредилге чылында ол ажылды эки организастаан болгаш бедик түңнелдерни чедип алган. Школа участогунуң шөлү сад, база тараа, ногаа тарыыр болгаш коллекциялар өстүрер, шимелде үнүштер, шимелде чечектер олурттур черлер база теплица ыыдыр аңгы-аңгы кезектерге хуваттынган.

Ажылды ында организастааны база таарымчалыг. Өөреникчилериниң участокка ажылдап келириниң графигин тургускан. Өөреникчилериниң ажылга кээп турарын күштелдирер дээш участокта ажылдап турар өөреникчи бүрүзүнге күш-ажыл дептерлерин тургускан. Кылган ажылды, ооң күүселдезин болгаш демдээн күш-ажыл дептерлеринге салып демдеглээр. Күш-ажыл дептерлерин тургузары өөреникчилерге улуг салдарлыг болур, олар боттарын өзүп келгеш төөлдери дег колхозчу күш-ажылдың киржикчилери кылдыр бодаттынар апаарлар.

Үстүкү класстарның өөреникчилери практиканы колхозтарга эрттиргеннер. Тоску классчылар «Кызыл тараачын» колхозтуң сүт фермазынга ажылдап турганнар. Олар мал ажаарының чаа аргаларын билип, инек саап өөренип алганнар. Ооң аңгыда олар көдээ ажыл-агый машиналарынга ажылдап, тракторну башкарарып өөренип алганнар.

Сески класстарның өөреникчилери күрсорт участокка практика эткеннер, олар анаа хөрүн сайзырадып, үүрмектээн чемишчидилгелер белеткеп, үнүштер ажаап турганнар.

Практика эрттип турар үезинде өөреникчилер дыка хөй күш-хүннерин ажылдап алганнар. Чижээ, Чихачёв Леонид (9 класс) кожуглуг машинага ажылдаан 226, Валов Виктор (9 класс)—151 күш-хүннерин ажылдааннар.

Чай дургузунда өөреникчилер ниитизи-биле 4147 күш-хүннерин болгаш 52 муң акшаны ажылдап алганнар.

Ындыг практика өөреникчилерге хөй-хөй чүүлдерни берген. Ол практика оларга күш-ажыл дугайында билигни берип, кандыг-бир тускай ажылды шилип алырынга дузалаан. 1957 чылда ол школаның 10 класын доосканнардан он бир кижи дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарда өөренип турар, он беш кижи заводтарда ажылдап турарлар. В. Доронина колхозтуң быжаа ажаакчызында ажылдап турар, Федя Красильников 10 класска тургаш-ла чолаачылаар эргени алган.

Ол бүгү чүүлдер школага дораан-на тургустунуп келбөөн. Ону карак-кызыл демисел-биле чаалап алган. Ол ажылга башкылар бүгү коллективи-биле киришкен. Бүгү коллективти школа директоруу эш Н. В. Селина удуртуп турган. Ону мастерскааларга, школа участогунга, колхозтуң бригадаларынга бо-ла көрүп болур. Участокта ажылды чүгле биология башкызының ажылы кылдыр эвес, а бүгү коллективтиң ажылы кылдыр көрүп турган. Ынчангаш биология башкызы шөлээлеп турда төөгү башкызы эш Селина школа участогунда ажылды эки чоруткан.

Бо ажылды Чадааның № 2 школазынга (директору эш Гордеев) база багай эвес эгелээн. 9—8 болгаш 7 класстарның өөреникчилериннен 45 хире кижилиг бир бригаданы «Октябрь 40 чылы» колхозка тургускан. Олар ажылче бөлүктер аайы-биле чоруп турганнар. Парникке ажылдап, кудук база касканнар. Ажылды башкы Стахневич удуртуп турган. Өөреникчилер 400 хире күш-хүннерин ажылдап алганнар. Ынчалза-даа ол солун эгелээшкин чай ортузу чедип чорда соксаан. Өөреникчилер школадан 20 километр черге ажылдаар ужурга таварышканнар. Баштайгы үеде оларны ажылдаар черинге машина-биле чедирип турган, ынчалза-даа удаваанда колхоз машина бербестээн, ол хире черге кылаштаары чайын изигде берге апарган. Продуктуларны өөреникчилер боттары ап алгаш чоруп турганнар. Ол бүгү таарымча чок байдалдар бригаданың тараарынга болгаш ажылдың соксаарынга чедирген.

Өске-даа школаларга ындыг ажылды организастаар оралдажышкынларны кылгылаан, ынчалза-даа ол чүгле колхозтарга дузалажыр ажыл бооп доступ тургулаан. Ооң-биле чергелештир биче назылыг уругларга күш-ажыл дүрүмнерин хажыдар, кадыкшылгалыг болгаш культура-массалыг ажылдар чорутпас чүүлдер бар. Уруглар могап туруп, өөредилге чылының эгезинде дыштанмаан кээр таварылгалар база тургулаан.

Бо өөредилге чылында өөредилгениң бүдүрүлге практиказын РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң дужаалын ёзугаар чорудары эргежок чугула.

Ол ажылдың үре-түңнелдиг болуру черчерге партия организацияларының шуут киржилгезинден кол хамаарылгалыг болур. Бир эвес Ставрополь крайга азы Рязань областа практика эрттиргениниң дуржулгазын ап көөр болза, бо ажылдың чедишкини партия организацияларының ол ажыл-хереги шуут-ла холга алганы-биле тайылбырлаттынып турар.

Бистиң областың байдалдарынга ол ажылдарны бедик деңнелдерге чорударынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар бар. Салдынган сорулгаларны күүседип шыдаар школа коллективтери бисте чок эвес, ол чугула болгаш политиктиг сорулганы күүседиринге четчир материалдыг болгаш техниктиг баазаларлыг, миллионер колхозтар-даа бар болгай.

Бо болза өөредилгениң социалистиг күш-ажыл-биле харылзаазын боттандырарынга эргежок чугула ёзулуг бүдүрүкчү күш-ажыл болур, ол ажылдың чедишкиннерлиг болуру чүгле ажыл-хереги эки организастаарынган хамааржыр. Школачыларның хөй-ниитиге ажыктыг күш-ажылга киржилгезиниң дузазы-биле практикага амгы үе-чаданың көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң эртемниг үндезиннери-биле оларны таныштырып, а ол ышкаш өөреникчилерге тускай ажыл талазы-биле чамдык белеткелдерни бөөр апаар дээрзин уттуп болбас.

Көдээ школаларның 5 болгаш 6 класстарының өөреникчилери практиканы школаның өөредилге-дуржулга участоктарынга, 9 класстарының өөреникчилери колхозтарның азы совхозтарның шөлдеринге эрттирерлер. Хоорай школаларының (Кызыл хоорай болгаш Хову-Аскы) 9-ку класстары—үлетпүр, бүдүрүлге черлеринге эрттирерлер. Хоорайның улус өөредилге килдизи-биле дугурушкаш, чер-черниң байдалынга таарыштыр 8-ки класстарның өөреникчилериниң көдээ ажылагыйга чайгы өөредилге-бүдүрүлгелиг практиказын тудугларга болгаш үлетпүр черлеринге практика-биле солуп болур. Кызыл хоорайның № 7 школазы ону ынчаар организастаар деп турар болгаш өөреникчилер тудугга ажылдаарлар.

Өөреникчилериниң чайгы практиказы школага өөренир биология эртеминиң болгаш көдээ ажыл-агый практикумунуң программалары-биле шуут холбашкан болур ужурлуг. Ынчангаш үнүштер өстүрериниң, мал ажылынын талазы-биле ажылдар ыяавыла аная кирген турар. Оон аңгыда ажылдың мурнакчы методтары болгаш аргалары-биле, бедик дүжүттү алырының үндезиннери-биле таныжар, ол ышкаш көдээ ажыл-агый үнүштериниң хоралакчыларынга база аарыгларынта улур демиселди канчаар чорударын билип алыр.

Ол ажылдарның үезинде өөреникчилер ниитиге ажыктыг ажылдарны кылырлар. ындыг төлээде күш-ажыл, бир талазында, өөредилгелиг, а ийи талазында—кижизидилгелиг ужур-дузалыг болур. Ынчангаш практика болза өөреникчилернин ниити билииниң болгаш политехниктиг белеткелиниң системазынта тергиин улуг ужур-дузалыг.

Практиканы организастаар турда, эргкен чылдарда болган четпестерни болгаш чазыгларны өөренип, оларны чайладыры эргежок чугула. Практиканы организастаарының болгаш чорударының бүгү документилерин школа директорлары шагдала белеткеп кылган турар ужурлуглар. Маңза хамааржыр кол чүүлдер болза: өөреникчилериниң кылыр ажылдарының онзагай байдалдарын барымдаалап, класстар аайы-биле практиканың тодаргай программазын чогаадып тургузары болур. Уруглар коллективтерин организастаарының хевирлери янзы-бүрү болгулаар. Чижээ, аныяктар бригадалары болгаш звенолары, школа лагерьлери, МТС-тер, школаның өөредилге-дуржулга ажыл-агыйлары (кезектерге хуваттынган) болгаш оон-даа өске болур.

Бистиң областың байдалдарынга бо бүгү хевирлерни ажыглап болур. Чижээ, Туранның № 1 ортумак школазы чайгы практиканы «Кызыл тараачын» колхозка эрттирерин планнаан: 50 гектар шөлге өөредилге-дуржулга ажыл-агыйын организастаар, аная кукуруза болгаш өске-даа культураларны тарыыр. Колхоз механиктиг тырттар күш-биле болгаш чепсек-хереквелдер-биле оларны хандырар.

Бо принцип-биле өске-даа районнарга ажылды ынчаар организастап болур. Чүге дээрге амгы үеде колхоз бүрүзү болу материалдыг баазалыг, МТС-терде материалдыг база бар, эде организастап турар МТС-тер дамчыштыр школалар боттарының материалдыг баазазын тургузуп алырының аргазы бар апарган.

Практиканы бедик деңнелге чорудар төлээде кадыкшылгалыг, культура-массалыг ажылдарны, кошкак өөредилгелиг өөреникчилерге дузалаар, төрээн черин өөренир талазы-биле болгаш өске-даа ажылдарны тодаргай планнап кылыр херек.

Школа участоктарынга-даа, көдээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүр, бүдүрүлге черлеринге-даа практика үезинде ажыл отчёдунуң болгаш өөреникчилериниң отчёдунуң хевирлерин ажылдап кылыры эргежок чугула.

Амыдыралдың практиказындан өөредилгениң хоорук чоруун үзүткаар дугайында партияның болгаш чазактың салган сорулгазын, бүдүрүлгечи күш-ажылче өөреникчилерни хаара тудар ажылы школалар шын болгаш таарымчалыг организастаан практика үезинде күүседип шыдаар.

С. НАЗАРОВ,
Башкылар билии бедидер институтуң методизи.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

1958 ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧАРТЫЫНДА
Солуннар болгаш журналдар
чагыылгазы эгелээн
Чагыылганы харылзааның бүгү конторалары, салбырлары, бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда хөй-ниити шугуму-биле парзалга тарадыкчылары хүлээп алыр.
Бо чылдың төнчүзүнге чедир солуннар, журналдар чагыып алырынче далажынар!
Союзпечать.

Областың экраннарында

«ЛЕНИННИҢ ПУТЕВКАЗЫ-БИЛЕ»
деп кино үнүп эгелээн. 1957 чылда Ташкентиниң киностудиязы үндүрген.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харылсалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдизиниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00084. Культура эргелелиниң типографиязы